

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДОСКОНАЛОСТІ В ЕПІДЕЙКТИЧНИХ ПРОМОВАХ ТРЬОХ СВЯТИТЕЛІВ

*Левко Олександр Вадимович,
асист.*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджується вербалізація поняття християнської досконалості в епідейктичних промовах Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоуста, аналізується змістове наповнення та мовна репрезентація поняття $\eta\ \tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\acute{o}\tau\eta\varsigma$ "досконалість" у патристичному дискурсі "золотої доби".

Ключові слова: давньогрецька мова, вербалізація, грецька патристика, епідейктичне красномовство, досконалість, Василь Великий, Григорій Богослов, Іоанн Златоуст.

Давньогрецьке епідейктичне красномовство класичної доби мало на меті уславити героя як ідеал морально-етичної поведінки громадянина полісу. Промовець виголошував енкомій згідно з комунікативними стратегіями уславити героя та представити його як архетипний образ досконалості. Християнське епідейктичне красномовство, зберігаючи античні традиції, жанрову специфіку, методи та прийоми уславлення, напрацьовані античною риторикою, репрезентувало нове світосприйняття, новий ідеал досконалості людини. У сучасній патристичній та філологічній науці спорадично висловлюється важлива думка, що ідея досконалості людини є наскрізною у жанрі урочистого красномовства [Миллер 1991, 66–97; Mitchell 1995, 22–28; Усанова 2008, 284–290]. Зокрема, у статті М. Мітчелл, присвяченій епідейктичним промовам Іоанна Златоуста "De laudibus sancti apostoli Pauli", стверджується, що оратор репрезентує героя як архетипний образ християнської досконалості [Mitchell 1995, 18]. Проте, слід визнати, у сучасній науковій літературі недостатньо висвітлюються змістове наповнення та вербалізація в урочистому красномовстві когнітивно значимих для представників грецької патристики "золотої доби" уявлень про досконалість людини, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження, яке має на меті заповнити цю прогалину.

Мета даної статті полягає у дослідженні засобів вербальної репрезентації християнської досконалості у дискурсі представників грецької патристики IV ст. Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоуста. **Об'єктом дослідження** є лінгвокогнітивний простір грецької патристики "золотої доби". **Предметом дослідження** є вербалізація поняття $\eta\ \tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\acute{o}\tau\eta\varsigma$ "досконалість", "довершеність" в епідейктичних промовах Трьох Святителів. **Матеріалами дослідження** є епідейктичні промови Григорія Богослова, Василя Великого та Іоанна Златоуста.

Уявлення про $\eta\ \tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\acute{o}\tau\eta\varsigma$ "досконалість", "довершеність" та $\eta\ \acute{\alpha}\rho\epsilon\tau\acute{\eta}$ "досконалість", "добродетель" людини змінювалися з плином віків залежно від зміни "телеологічного принципу, який міг бути сократівською мудрістю, епікурейським задоволенням, стоїчним щастям чи поведінкою, спрямованою на доступ до Граду Божого" [Європейський словник 2000, 475]. Якщо досконала людина класичної епохи V–IV ст. до н. е. повинна була мати такі риси, як $\eta\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\sigma\acute{\upsilon}\nu\eta$ "справедливість", $\eta\ \sigma\omega\phi\rho\sigma\acute{\upsilon}\nu\eta$ "розсудливість", $\eta\ \acute{\alpha}\nu\delta\rho\acute{\iota}\alpha$ "хоробрість", $\eta\ \phi\rho\acute{o}\nu\eta\sigma\iota\varsigma$ "кмітливість", тобто

саме ті доблесті, які вважалися етичною нормою громадян полісу, то досконала людина доби патристики повинна була втілити у життя Євангельський ідеал.

У результаті проведеного дослідження епідейктичних промов Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоуста були визначені властиві для грецької патристики "золотої доби" змістове наповнення та вербалізація ідеї християнської досконалості.

Так, в урочистому красномовстві Василя Великого християнська досконалість вербалізується як сукупність *τῶν ἀξιώματων* "доблестей", серед яких актуалізовані наступні:

- *ἡ πίστις* "віра", зокрема, *ἡ εἰς Χριστὸν πίστις* [Julitt. PG 31, 240] "віра у Христа", *ἡ εἰς Θεὸν πίστις* [Gord. PG 31, 500] "віра в Бога", автор при цьому підкреслює у своїх героїв *ἀσάλευτον τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως* [Gord. PG 31, 504] "непохитну міцність віри у Христа", *ὁ τῆς πίστεως τόπος* [Barlaam PG 31, 485] "стійкість у вірі", *ἡ σύμπνοια καὶ ὁμόνοια τῆς πίστεως* [Quadr. PG 31, 508] "єдність та однастайність у вірі";

- а) *ἡ εἰς Θεὸν ἀγάπη* "любов до Бога"; б) *τὸ φιλόστοργον* "любов", *ἡ ἀγάπη* "любов" у розумінні людських стосунків;

- *ἡ τῶν μελλόντων ἐλπίς* "надія на майбутні блага", тобто блага у Небесному Царстві;

- *ἡ εὐσέβεια* "благочестя", "набожність", зокрема *ἡ εἰς Θεὸν εὐσέβεια* [Julitt. PG 31 237] "благочестя стосовно Бога";

- а) *ἡ ἀνδρία* "мужність"; б) *τὸ στεῤῥόν* "твердість", "витривалість", *τὸ εὐτονον* "стійкість", "витривалість", *ἡ ἰσχύς* "міцність", "стійкість"; *ἡ ὑπομονή* "стійкість", "витривалість", *τὸ ὑπομονητικόν* "витривалість", зокрема, *ἡ ὑπομονή ἢ περὶ τῆς ἀληθείας* [Mat. PG 31, 593] "стійкість за істину"; в) *ἡ καρτερία* "терпіння", зокрема *ἡ πρὸς τὰ δεινὰ καρτερία* [Quadr. PG 31, 508] "терпіння у нещастях", особливо автор наголошує на *τῆς ψυχῆς τὸ περιχαρές* [Julitt. PG 31, 240] "веселому настрої душі", *τῆς διανοίας τὸ ἄσειστον* [Gord. PG 31, 504] "непохитності думки", *τὸ ἀήττητον* [Quadr. PG 31, 516] "нескореності", *τῇ ν ὑπὲρ τῇ ν ἀλήθειαν ἔνστασιν* [Quadr. PG 31, 508] "стійкості за істину" під час мук, випробувань, страждань;

- *ὁ ζῆλος* "ревність", *ἡ προθυμία* "душевний запал", "готовність до подвигу", *ἡ προαίρεσις τῆς ψυχῆς* [Julitt. PG 31, 244] "добрий намір душі", "добра воля душі";

- *ἡ παρρησία* "безстрашність у висловлюваннях", "принциповість", особливо автор підкреслює *τῇ ν ἄτρεπτον παρρησίαν* [Gord. PG 31, 497] "непохитну безстрашність у висловлюваннях";

- *ὁ ὀρθὸς λόγος* [Julitt. PG 31 260] "здоровий глузд", "розсудливість";

- *ἡ σωφροσύνη* "цнотливість", "непорочність";

- *τὸ πρᾶον* "лагідність", "м'якість";

- *τὸ κοινωνικόν* "привітність", "доброзичливість";

- *τὸ εὐχαριστεῖν* "вдячність", зокрема, Богу.

У урочистому красномовстві Григорія Богослова християнська досконалість вербалізується набагато ширше і різноманітніше, ніж в епідейктичних промовах Васи-

ля Великого, зокрема, серед змістових компонентів поняття *ἡ τελειότης* "досконалість" виділяються наступні *τὰ τῆς ψυχῆς καλὰ* "душевні чесноти":

- *ἡ πίστις* "віра", зокрема, *ἡ εἰς Χριστὸν πίστις* "віра у Христа", особливо підкреслюється *ἡ θερμότης τῆς πίστεως* [Ог. 18, 33 PG 35, 1028] "палкість віри", *τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως* [Ог. 21, 33 SC 270, 182] "міцність віри у Христа" (Василь Великий теж вживає це висловлювання), *τὸ τῆς πίστεως ἀρραγές* [Ог. 43, 32 SC 384, 198] "непохитність віри";

- а) *ἡ ἀγάπη* у розумінні любові до Бога [Ог. 7, 24 SC 405, 240]; б) *ἡ ἀγάπη* у розумінні любові до людей [Ог. 21, 19 SC 270, 148; Ог. 25, 5 SC 284, 166]; вживає автор також слово *ὁ ἔρωσ* "любов" у розумінні християнської любові згідно з Божественними законами, зокрема, підкреслюється *ὁ ἔρωσ ὁ κατὰ Θεὸν καὶ σῶφρων* [Ог. 43, 19 SC 284, 162] "непорочна любов у Богові";

- а) *ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς* [Ог. 7, 24 SC 405, 240] "надія на Бога"; б) *αἱ μέλλουσαι ἐλπίδες* [Ог. 43, 20 SC 384, 166] "надії на майбутнє [Царство]";

- а) *ἡ εὐσέβεια* "набожність", "благочестя", особливо, *τὸ τῆς εὐσεβείας ἄτυφον καὶ ἀκαλλώπιστον* [Ог. 8, 16 SC 405, 282] "непоказна та неприкрашена набожність", автор при цьому втілює комунікативний намір переконати *ἐν τῷ κρυπτῷ γεωργεῖν τῇ ν εὐσέβειαν* [Ог. 8, 12 SC 405, 272] "приховано від людей виховувати у собі набожність"; б) *ἡ εὐλάβεια* "благоговіння", "шанобливість", зокрема, *ἡ πρός Θεὸν εὐλάβεια* [Ог. 18, 33 PG 35, 1028] "благоговіння перед Богом", "страх Божий";

- а) *ἡ σοφία* "мудрість", *τὸ σοφόν* "мудрість"; б) *ἡ φρόνησις* "розсудливість"; с) *ἡ σύνεσις* "розсудливість", "здоровий глузд", *τὸ συνετόν* "розсудливість";

- а) *ἡ ἀνδρεία* "мужність", зокрема, *ἡ τῆς ψυχῆς ἀνδρεία* [Ог. 15, 4 PG 35, 916] "душевна мужність", *ἡ κατὰ τῶν παθῶν ἀνδρεία* [Ог. 24, 18 SC 284, 80] "мужність у боротьбі з пристрастями", синонімічне висловлювання *ἡ τῆς ψυχῆς εὐρωστία* "душевна міць"; б) *τὸ γενναῖον* "мужність"; с) *ἡ καρτερία* "терпіння", *τὸ καρτερεῖν* "терпіння", зокрема, *ἡ πρός τὰ δεινὰ καρτερία* [Ог. 8, 15 SC 405, 280] "терпіння у нещастях", *τὸ ἐν πάθει καρτερικὸν καὶ ἀνάλωτον* [Ог. 18, 24 PG 35, 1013] "терпіння та незламність у стражданнях", синонімічне висловлювання *τὸ τῆς ψυχῆς ἀνάλωτον καὶ ἀήττητον ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἄγωνιν* [Ог. 24, 15 SC 284, 74] "незламність та нездоланність душі у подвигах благочестя";

- а) *ἡ προθυμία* "душевний запал", "готовність до подвигу", зокрема, *ἡ περὶ τὸ εἶ ποιεῖν προθυμία* [Ог. 18, 21 PG 35, 1009] "готовність творити добро", синонімічні *ἡ θερμότης τοῦ πνεύματος* [Ог. 8, 14 SC 405, 276], "палкість духу", *ἡ πνευματικὴ ζέσις* [Ог. 18, 9 PG 35, 996] "душевний запал", *ἡ περὶ τὸ καλὸν φιλοπονία* [Ог. 7, 17 SC 405, 222] "ревність у добрі", *τὸ σύντονον τοῦ κηρύγματος* [Ог. 18, 24 PG 35, 1013] "невтомність у проповіді"; б) *ὁ ζήλος* "ревність", зокрема, *ἡ τοῦ ζήλου θερμότης* [Ог. 21, 25 SC 270, 162] "запал ревності"; с) *ἡ σπουδή* "старанність", "запал";

- *ἡ παρρησία* "безстрашність у висловлюваннях", "принциповість", зокрема *ἡ πρός ἀρχοντας παρρησία* [Ог. 7, 11 SC 405, 206] "безстрашність у висловлюваннях перед владою";

- *ἡ δικαιοσύνη* "праведність", "справедливість", "правдивість", синонімічне висловлювання *τὸ τοῦ ἡθους ἄδολον* [Or. 18, 24 PG 35, 1013] "**щирість** вдачі";
- а) *ἡ σωφροσύνη* "цнотливість", "непорочність", *τὸ σῶφρον* "цнотливість"; б) *ἡ ἀγνεία* "чистота", "невинність"; с) *ἡ παρθεнія* "невинність", "незайманість"; д) *ἡ καθαρότης* "чистота";
- а) *ἡ πραότης* "сумирність", "лагідність", *τὸ πρᾶον* "лагідність", "спокійність", "м'якість"; б) *ἡ ἐπιείκεια* "лагідність", "доброта", *τὸ ἐπιεικές* "доброта", "лагідність", "милосливість"; с) *τὸ ἄπαλον* "ніжність", "м'якість"; д) *τὸ ἡμερον* "лагідність", "люб'язність"; е) *τὸ ἐπίχαρι* "люб'язність", "привітність";
- а) *ἡ μακροθυμία* "великодушність", "незлостивість", синонімічне *τὸ ἀπόνηρον γνώρισμα* "незлостивість"; б) *ἡ φιλανθρωπία* "людинолюбство", "людяність", *τὸ φιλάνθρωπον* "людинолюбство", "доброзичливість", "людяність"; с) *ἡ φιλαδελφία* "братолюбство", "доброзичливість до братів" у широкому значенні;
- а) *ἡ εὐσπλαγχνία* "милосердя", зокрема, *εἰς χήρας εὐσπλαγχνία* [Or. 8, 12 SC 405, 270] "милосердя до вдовиць", *εἰς τοὺς πένητας εὐσπλαγχνία* [Or. 8, 13 SC 405, 272] "милосердя до бідних"; б) *ἡ μεγαλοψυχία* "великодушність", "щедрість"; с) *ἡ ξενοδοχία* "гостинність"; д) *ἡ πτωχοτροφία* "годування бідних"; *ἡ φιλοπτωχία* "любов до бідних", "милосердя до бідних";
- *ἡ ταπεινοφροσύνη* "смирення", "смирена думка про себе", *τὸ ταπεινόν* "смирення", "покірність", зокрема, *τὸ ταπεινὸν ἐν ψυχῆς καταστάματι* [Or. 18, 23 PG 35, 1012] "смирений стан душі", синонімічні висловлювання *τὸ πνεῦμα ταπεινώσεως* [Or. 8, 13 SC 405, 272] "**смирений** дух", *τὸ ἄτυφον* [Or. 25, 7 SC 284, 172] "непихатість", "незарозумілість";
- *ἡ ἀπλότης* "простота", *τὸ ἀπλοῖκό ἐς ἦθος* "проста вдача";
- *ἡ ἐγκράτεια* "стриманість", "помірність", "контроль над собою", *ἡ ὀλιγάρκεια* "стриманість".

В епідейктичних промовах Іоанна Златоуста зміст поняття *ἡ τελειότης* "досконалість" вербалізується наступними лексемами на позначення чеснот:

- а) *ἡ πίστις* "віра", зокрема, зустрічаються такі слововживання: *πίστις ἀκλινῆς* [Juv. 1 PG 50, 572] "**непохитна** віра", *πίστις ἀδιάκριτος* [Dros. 3 PG 50, 688] "**нелицемерна** віра", метафори *ὁ θησαυρὸς ἐς τῆς πίστεως* [Jul. 3 PG 50, 670] "**скарб** віри", *ὁ θυρεὸς ἐς τῆς πίστεως* [Barl. 4 PG 50, 681; cf. Eph. 6, 16] "**щит** віри"; б) *ἡ ὁμολογία* "сповідання", як правило, *ἡ εἰς Χριστὸν ὁμολογία* [Ign. 4 PG 50, 593; I Rom. 2 PG 50, 608; Jul. 4 PG 50, 672] "сповідання **Христа**", зокрема, зустрічається в Іоанна Златоуста метафора *ὁμολογία ἀμφιάζεσθαι* [Pel. 3 PG 50, 582] "**одягнути**ся у сповідання";
- *ἡ ἐλπίς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν* [Jul. 1 PG 50, 668] "**надія отримати небесні блага**";
- *τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπακοή* "послух Богу";
- а) *ἡ ἀγάπη* "любов" як *ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπη* [Dros. 3 PG 50, 687] "любов до **Бога**", а також у широкому розумінні як любов до людей (у сполученні з епітетами

ἡ ζέουσα ἀγάπη [In Mart. 1 PG 50, 663] "палка любов", πολλή ἡ ἀγάπη [I Rom. 2 PG 50, 608] "велика любов", метафорично ἡ ἀγάπης τυραννίς [Jul. 5 PG 50, 675] "верховенство любові", τὸ πῦρ τὸ διάπυρον καὶ διακαῆς τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ [Barl. 3 PG 50, 680] "палкий та незгасимий вогонь любові до Христа"); b) ὁ ἔρωσ "любов", зокрема, ὁ πρὸς Θεὸν ἔρωσ [Laud. Paul. 1, 14 SC 300, 134] "любов до Бога", ὁ σφοδρὸς ἔρωσ ὁ πρὸς τὸν Χριστόν [Laud. Paul. 2, 4 SC 300, 148] "міцна любов до Христа", зустрічається метафора τῷ θεῷ ζεῖν ἔρωτι [Ign. 1 PG 50, 588] "кипіти божественною любов'ю"; c) ὁ πόθος "любов", "прагнення", "потяг", здебільшого ὁ τοῦ Χριστοῦ πόθος [Bern. 6 PG 50, 638] "любов до Христа", зустрічаються метафори τῷ τοῦ Χριστοῦ βαθῆναι πόθῳ [Dros. 4 PG 50, 688] "зануритися у почуття любові до Христа", ἀναζεῖν τῷ πυρὶ τοῦ Χριστοῦ πόθου [Dros. 4 PG 50, 688] "палати вогнем любові до Христа", ζεῖν τῷ κατὰ Θεὸν πόθῳ [Juv. 1 PG 50, 572] "палати любов'ю до Бога"; d) ἡ φιλοστοργία "ніжна любов", як правило, "любов у сім'ї", "синівська любов", "батьківська любов", τὸ φιλότεκνον "любов до дітей", "батьківська любов";

- a) ἡ εὐσέβεια "набожність", "благочестя"; b) ἡ εὐλάβεια "благоговіннтя", "шанобливість"; c) ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ "страх Божий", "благоговіннтя", зокрема, φόβος τοῦ Θεοῦ θερμὸς καὶ διάπυρος [Ign. 1 PG 50, 587] "гарячий і палкий страх Божий";

- a) ἡ προθυμία "душевний запал", "готовність до подвигу", особливо підкреслюється τῆς προθυμίας ἡ εὐτονία [Luc. 2 PG 50, 524] "сила душевного запалу", ἡ οἰκεία προθυμία [Pel. 1 PG 50, 579] "внутрішній запал", ἡ προθυμία εἰς εὐχὴν [De mart. 2 PG 50, 648] "запал до молитви"; b) ὁ ζῆλος "ревність", "завзяття", зокрема, ὁ πρὸς Χριστὸν ζῆλος [Laud. Paul. 5, 3 SC 300, 324] "ревність до Христа", тобто палке прагнення до Христа, ὁ ζῆλος τῆς πίστεως [Melet. 3. PG 50, 518; Eust. 2 PG 50, 600] "ревність у вірі", τὸ ζηλωσαὶ τῆν ἀρετήν [Luc. 1. PG 50, 522] "ревність у добродію", φιλοστοργίας ζῆλος [Jul. 5 PG 50, 675] "ревність у любові", здебільшого, сімейній або братній любові, ζῆλος ἐπτερωμένος καὶ θερμὸς [Luc. 1. PG 50, 522] "окрилена та запальна ревність", ὁ οἰκεῖος ζῆλος [Jul. 2 PG 50, 669] "внутрішня ревність"; c) ἡ προαίρεσις γενναία "добрий намір", "добра воля";

- a) ἡ ἀνδρεία "мужність"; b) ἡ ὑπομονή "стійкість", "витривалість", ἡ στερεότης "стійкість", "твердість духу", τὸ στερεόν "стійкість", "незламність", особливо підкреслюється τὸ στερεόν τῆς διάνοιας [Luc. 2 PG 50, 523] "непохитність думки", "сила духу", τῆς γνώμης εὐτονία [In Mart. 1 PG 50, 665] "непохитність думки", τὸ φρόνημα τὸ στερεόν [Jul. 2 PG 50, 668] "непохитна думка", "незламна воля"; c) ἡ καρτερία "терплячість", "терпіння", зокрема, ἡ ἐν τοῖς ἀλόγοις πάθει καρτερία [I Mass. 3 PG 50, 622] "терплячість у непомірних стражданнях"; d) ἡ ἀνεξικακία "терплячість", "довготерпіння";

- ἡ παρρησία "безстрашність у словах", "відвертість", "сміливість у вилонюваннях", зокрема, ἡ πρὸς βασιλέα παρρησία [Bab. 1 PG 50, 294] "сміливість у висловлюваннях перед царем", ἡ παρρησία ἡ πρὸς τὸν Θεόν [Ign. 5 PG 50, 596; I Rom. 1 PG 50, 607; Bern. 1 PG 50, 630; De Mart. 2 PG 50, 648] "велика сила у заступництві перед Богом";

- а) *ἡ σοφία* "мудрість"; б) *ἡ σύνεσις* "розсудливість", "здоровий глузд"; с) *τὸ περὶ τῆ ν διδασκαλίαν ἔμπειρον* "досвідченість у християнському вченні";
- *ἡ δικαιοσύνη* "праведність", "справедливість", "правдивість", зустрічається новозавітна метафора *ὁ θώραξ τῆς δικαιοσύνης* [Barl. 4 PG 50, 681; cf. Eph. 6, 14] "**обладунки** справедливості", "**броня** правди";
- а) *ἡ σωφροσύνη* "цнотливість", "непорочність"; б) *ἡ παρθενία* "невинність", "незайманість", зустрічається метафора *παρθενία ἀμφιάζεσθαι* [Pel. 3 Pg 50, 582] "**одягнутися** у незайманість"; с) *ἡ καθαρότης* "чистота";
- а) *ἡ φιλοφροσύνη* "добррозичливість", "прихильність"; б) *ἡ φιλανθρωπία* "любов до людей", "людяність"; с) *ἡ φιλαδελφία* "братолубство", "добррозичливість до братів" у широкому значенні;
- а) *τὸ ἔλεος* "співчутливість", "милість", *ἡ ἐλεημοσύνη* "милосердя", "милостиня", особливо підкреслюється *ἡ ἐργασία τῆς ἐλεημοσύνης* [De Mart. 4 PG 50, 652] "подання милостині", "**справи** милосердя"; б) *ἡ μεγαλοψυχία* "великодушність", "щедрість"; с) *ἡ φιλοξενία* "гостинність";
- *ἡ ταπεινοφροσύνη* "смирненність", "смирненна думка про себе", *ἡ ταπεινότης* "смирнення", "покірність";
- а) *ἡ πραότης* "сумирність", "лагідність"; б) *ἡ ἐπιείκεια* "доброта", "милостивість";
- *ἡ ἐγκράτεια* "стриманість", "помірність", "контроль над собою".

Виходячи з наведених вище мовних фактів, вважаємо доцільним проілюструвати вербалізацію християнської досконалості в епідейктичних промовах Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоуста у зіставній таблиці, яку наводимо нижче.

Таблиця
Вербалізація поняття *ἡ τελειότης* "досконалість"
в епідейктичних промовах Трьох Святителів

Змістові компоненти поняття <i>ἡ τελειότης</i> "досконалість" (<i>ἡ ἀρετή</i> "досконалість", "доброчесність")	Вербалізація у промовах В. В.	Вербалізація у промовах Г. Б.	Вербалізація у промовах І. З.
<i>ἡ πίστις</i> "віра"	+	+	+
<i>ἡ τῶν μελλόντων ἐλπίς</i> "надія на майбутні блага"	+	+	+
<i>ἡ εἰς Θεὸ ν ἐλπίς</i> "надія на Бога"	-	+	-
<i>ἡ περὶ εἰς τὸ ν Θεὸ ν ἀγάπη</i> "любов до Бога"	+	+	+
<i>ὁ πρὸς κατατὰ Θεὸ ν ἔρωσ</i> "любов до Бога/згідно з Богом"	-	+	+
<i>ἡ ἀγάπη</i> "любов" у розумінні людських стосунків	+	+	+
<i>τὸ φιλόστοργον / ἡ φιλοστοργία</i> "любов у сім'ї"	+	-	+
<i>ἡ εὐσέβεια</i> "набожність"	+	+	+

Продовження табл.

Змістові компоненти поняття <i>ἡ τελειότης</i> "досконалість" (<i>ἡ ἀρετή</i> "досконалість", "добродієність")	Вербалізація у промовах В. В.	Вербалізація у промовах Г. Б.	Вербалізація у промовах І. З.
<i>ἡ εὐλάβεια</i> "благоговіння"	-	+	+
<i>ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ</i> "страх Божий"	-	-	+
<i>τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπακοή</i> "послух Богу"	-	-	+
<i>τὸ εὐχαριστεῖν</i> "вдячність", зокрема, Богу	+	-	-
<i>ὁ ζῆλος</i> "ревність"	+	+	+
<i>ἡ προθυμία</i> "душевний запал"	+	+	+
<i>ἡ παρρησία</i> "безстрашність у висловлюваннях"	+	+	+
<i>ἡ ἀνδρεία</i> / <i>ἡ ἀνδρεία</i> "мужність"	+	+	+
<i>τὸ στερεόν</i> / <i>ἡ στερεότης</i> "твердість", "витривалість"	+	-	+
<i>τὸ εὐτόνον</i> "стійкість"	+	-	-
<i>ἡ ἰσχύς</i> "міцність"	+	-	-
<i>ἡ ὑπομονή</i> "стійкість", "витривалість"	+	-	+
<i>ἡ καρτερία</i> "терпіння"	+	+	+
<i>ἡ σοφία</i> "мудрість"	-	+	+
<i>ἡ σύνεσις</i> "розсудливість", "здоровий глузд"	-	+	+
<i>ἡ φρόνησις</i> "розсудливість"	-	+	-
<i>ὁ ὀρθὸς λόγος</i> "здоровий глузд"	+	-	-
<i>ἡ δικαιοσύνη</i> "праведність", "справедливість"	-	+	+
<i>ἡ ταπεινοφροσύνη</i> "смирненність"	-	+	+
<i>ἡ σωφροσύνη</i> "цнотливість"	+	+	+
<i>ἡ παρθεнія</i> "невинність", "незайманість"	-	+	+
<i>ἡ καθαρότης</i> "чистота"	-	+	+
<i>ἡ ἀγνεία</i> "чистота", "невинність"	-	+	-
<i>τὸ πρᾶον</i> / <i>ἡ πραότης</i> "лагідність", "сумирність"	+	+	+
<i>ἡ ἐπιείκεια</i> "доброта", "милостивість"	-	+	+
<i>τὸ ἔλεος</i> "співчутливість", "милість"	-	-	+
<i>ἡ ἐλεημοσύνη</i> "милосердя", "милостиня"	-	-	+
<i>ἡ εὐσπλαγχνία</i> "милосердя"	-	+	-
<i>τὸ ἄπαλον</i> "ніжність", "м'якість"	-	+	-
<i>τὸ ἐπίχαρι</i> "люб'язність", "привітність"	-	+	-
<i>τὸ ἤμερον</i> "лагідність", "люб'язність"	-	+	-
<i>τὸ κοινωνικόν</i> "привітність", "добррозичливість"	+	-	-
<i>ἡ φιλοφροσύνη</i> "добррозичливість", "прихильність"	-	-	+

Змістові компоненти поняття <i>ἡ τελειότης</i> "досконалість" (<i>ἡ ἀρετή</i> "досконалість", "добродієність")	Вербалізація у промовах В. В.	Вербалізація у промовах Г. Б.	Вербалізація у промовах І. З.
<i>ἡ μακροθυμία</i> "великодушність", "незлостивість"	–	+	–
<i>ἡ μεγαλοψυχία</i> "великодушність", "щедрість"	–	+	+
<i>ἡ φιλανθρωπία</i> "любов до людей", "людяність"	–	+	+
<i>ἡ φιλαδελφία</i> "братолюбство"	–	+	+
<i>ἡ ἀπλότης</i> "простота"	–	+	–
<i>ἡ ἐγκράτεια</i> "стриманість", "помірність"	–	+	+
<i>ἡ ὀλιγάρκεια</i> "стриманість"	–	+	–

Окремо слід зазначити про мовну репрезентацію любові в урочистому красномовстві Трьох Святителів. Іоанн Златоуст наголошує на винятковому значенні любові (*ἡ ἀγάπη*) в ієрархії цінностей і називає її *μητέρα τῶν ἀγαθῶν πάντων καὶ ἀρχὴ ἢ καὶ τέλος ἀρετῆς* [Laud. Paul. 3, 9 SC 300, 178] "матір'ю всякого добра, початком та кінцем добродієності", а також стверджує, що вона найбільше *ἐγγύς εἶναι ποιεῖ Θεοῦ* [Laud. Paul. 3, 1 SC 300, 162] "наближає до Бога". В епідейктичних промовах Василя Великого любов (*τὸ φιλόστοργον*) постає як *πρῶτον τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειότατον* [Julitt. PG 31 256] "перша та найдовершеніша серед чеснот". Любов до Бога Іоанном Златоустом вербалізується трьома лексичними одиницями: *ἡ ἀγάπη, ὁ ἔρωσ, ὁ πόθος*, а любов до людей – як *ἡ ἀγάπη*. Василь Великий та Григорій Богослов тяжіє до вживання *ἡ ἀγάπη* на позначення любові до Бога [Julitt. PG 31, 244; Quadr. PG 31, 513; Or. 7, 24 SC 405, 240]. Божественну любов, якою був створений світ, Григорій Богослов може вербалізувати як *ἡ φιλία* [Or. 25, 5 SC 284, 166] "любов".

Григорій Богослов у промові "*In laudem Basilii Magni*" слово *ὁ πόθος* (дослівно "любов", "прагнення", "потяг") вживає зі значенням "братня любов" для вираження своїх стосунків з Василем Великим [Or. 43, 19 SC 384, 162], а також взаємозамінно оперує словом *ἡ φιλία* "любов", "дружба", "прихильність" у тому ж значенні [Or. 43, 17 SC 384, 160]. Дж. Бортнес називає слова *ἡ φιλία* та *ὁ πόθος* основними у слововживанні автора при описі дружби між ним та Василем [Bortnes 2000, 180-181]. Дослідник наголошує на певному впливі Платона на розуміння Григорієм *ἡ φιλία* "любові", "дружби", наводячи при цьому прецедентні висловлювання з діалогу Платона "*Symposion*". Проте вчений приходить до важливого висновку, що "Григорій Богослов переосмислює спадщину Платона, щоб висловити своє бачення *ἡ φιλία*, згідно з яким *ἡ φιλία* – це взаємні стосунки любові у пошуках божественної правди" [Bortnes 2000, 184]. У тому ж значенні любові у пошуках божественного може вживатися і *ὁ ἔρωσ* [Or. 43, 19 SC 284, 162]. Слід зазначити, що *ὁ πόθος* може

використовуватися Григорієм Богословом у значенні плотської любові [Ог. 24, 10 SC 284, 58; Ог. 24, 11 SC 284, 62], так само як і слово *ὁ ἔρως*, зокрема, *οἱ τῶν σαμάρτων ἔρωτες* [Ог. 43, 19 SC 284, 162] "тілесна любов".

Таким чином, в епідейктичному красномовстві Трьох Святителів досконалість людини вербалізується як сукупність наступних чеснот: *ἡ ἀγάπη* "любов" до Бога і до людей (може вербалізуватися різними мовними засобами, зокрема, *ὁ ἔρως*, *ὁ πόθος*, *ἡ φιλοστοργία*, *τὸ φιλότεκνον*, однак найчастіше вживається *ἡ ἀγάπη*), *ἡ εἰς Χριστὸν πίστις* "віра у Христа", *ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς* "надія на Бога", *ἡ τῶν μελλόντων ἐλπίς* "надія на майбутні блага", *ἡ εὐσέβεια* "набожність", *ἡ εὐλάβεια* "благоговіння", *ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ* "страх Божий", *τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπακοή* "послух Богу", *τὸ εὐχαριστεῖν τὸν Θεόν* "вдячність Богу", *ἡ προθυμία* "душевний запал", *ἡ παρρησία* "безстрашність у словах", "принциповість", *ἡ ἀνδρεία* "мужність", *ἡ ὑπομονή* "витривалість", *ἡ καρτερία* "терпіння", *ἡ στερεότης* "стійкість", *ἡ ἐγκράτεια* "стриманість", "контроль над собою", *ἡ δικαιοσύνη* "справедливість", "правдивість", *ἡ σωφροσύνη* "цнотливість", "непорочність", *ἡ παρθενία* "невинність", *ἡ καθαρότης* "чистота", *ἡ σοφία* "мудрість", *ἡ σύνεσις* "здоровий глузд", *ἡ φρόνησις* "розсудливість", *ἡ ταπεινοφροσύνη* "смиренність", *ἡ ἀπλότης* "простота", *τὸ ἐπιεικές* "доброта", *τὸ ἄπαλον* "ніжність", *τὸ ἡμερον* "лагідність", *τὸ ἐπίχαρι* "привітність", *ἡ εὐσπλαγχνία* "милосердя", *τὸ ἔλεος* "співчутливість", "милість", *ἡ μεγαλοψυχία* "великодушність", *ἡ φιλανθρωπία* "людинолюбство", "людяність", "добррозичливість".

В статье исследуется вербализация понятия христианского совершенства в эпидейктических речах Василия Великого, Григория Богослова и Иоанна Златоуста, анализируется содержание и языковая репрезентация понятия *ἡ τελειότης* "совершенство" в патристическом дискурсе "золотой эпохи".

Ключевые слова: древнегреческий язык, вербализация, греческая патристика, эпидейктическое красноречие, совершенство, Василий Великий, Григорий Богослов, Иоанн Златоуст.

In the article the author investigates the verbalization of the concept "Christian perfection" in epideictic sermons of Basil the Great, Gregory the Theologian and John Chrysostom, analyzes content and language presentation of the concept *ἡ τελειότης* "perfection" in the discourse of Greek patristics of the Golden Age.

Key words: the Ancient Greek language, verbalization, Greek patristics, epideictic oratory, concept of perfection, Basil the Great, Gregory the Theologian, John Chrysostom.

Література:

1. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь : в 2 т. / Иосиф Ханаанович Дворецкий ; под ред. С. И. Соболевского. – М. : Гос. изд. иностр. и нац. слов., 1958. – 1904 с.
2. Європейський словник філософії : Лексикон неперекладностей. – К. : Дух і Літера, 2009. – Т. 1. – 576 с.
3. Миллер Т. А. От поэзии к прозе (Риторическая проза Горгия и Исократы) / Т. А. Миллер // Английская поэтика: Риторическая теория и литературная практика. – М. : Наука, 1991. – С. 60–105.
4. Усанова О. Г. Педагогическая риторика в ситуации спонтанного общения / О. Г. Усанова // Вестник Таджикского государственного национального университета. – Душанбе : СИНО, 2008. – № 2 (44). – С. 284–290.
5. Bortnes J. Eros transformed : Same-sex Love and Divine Desire. Reflections on the Erotic Vocabulary in St. Gregory of Nazianzus's Speech on St. Basil the Great / J. Bortnes // Greek Biography and

Panegyric in Late Antiquity / ed. T. Hagg, P. Rousseau and C. Hogel. – Berkeley ; Los Angeles ; London : University of California Press, 2000. – P. 180–193.

6. *Gregoire de Nazianze*. Discours 6–12 / Gregoire de Nazianze / Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes par M.-A. Calvet-Sebasti. – Paris : Les Editions Du Serf, 1995. – 432 p. – (Sources Chretiennes ; № 405).

7. *Gregoire de Nazianze*. Discours 20–23 / Gregoire de Nazianze / Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes par J. Mossay et G. Lafontaine. – Paris : Les Editions Du Serf, 1980. – 325 p. – (Sources Chretiennes ; № 270).

8. *Gregoire de Nazianze*. Discours 24–26 / Gregoire de Nazianze / Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes par J. Mossay et G. Lafontaine. – Paris : Les Editions Du Serf, 1983. – 314 p. – (Sources Chretiennes ; № 284).

9. *Gregoire de Nazianze*. Discours 42–43 / Gregoire de Nazianze / Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes par J. Bernardi. – Paris : Les Editions Du Serf, 1992. – 336 p. – (Sources Chretiennes ; № 384).

10. *Jean Chrysostome*. Discours sur Babylas. Homelie sur Babylas / Jean Chrysostome ; Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes par M. A. Schatkin, C. Blanc, B. Grillet et J.-N. Guinot. – Paris : Les Editions Du Serf, 1990. – 340 p. – (Sources Chretiennes ; № 362).

11. *Jean Chrysostome*. Panegyriques de S. Paul / Jean Chrysostome ; Introduction, Texte Critique, Traduction et Notes par A. Piedagnel. – Paris : Les Editions Du Serf, 1982. – 396 p. – (Sources Chretiennes ; № 300).

12. *Lampe G. W. H.* A Greek Patristic Lexicon / G. W. H. Lampe. – Oxford, 1961. – 1632 p.

13. *Liddell H. G., Scott R.* Greek-English Lexicon / compiled by Henry George Liddell, Robert Scott, revised by Sir Henry Stuart Jones. – Oxford : Clarendon Press, 1996. – 2042 p.

14. *Mitchell M. M.* The Archetypal Image: John Chrysostom's Portraits of Paul / M. M. Mitchell // *Journal of Religion* – 1995. – № 75. – P. 15–43.

15. *Patrologiae Cursus Completus. Series Graecae* / ed. J. P. Migne. – Paris, 1850–1887. – Vol. 31, 35, 50.